

ZDRAVKA MATIŠIĆ

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb

VEDSKI OBRED U NEOHINDUISTIČKOM KONTEKSTU

Vedski obredi, oblikovani prije gotovo tri milenija, preživjeli su kao jedan od najsvetijih dijelova indijske hinduističke tradicije koja ih, gledano analitički, u nekim aspektima ne može prihvatiti. Članak bilježi izvedbu jednoga od njih pokazujući izraslost vedskoga obreda iz pastoralnoga doba i na one elemente u kojima se novi način bogoštovlja razlikuje od njega.

Ključne riječi: neohinduizam, vedski obred, jyotištoma, Sankaracarya, Puna

Svaki put kad me članovi neohinduističkih sljedbi, kojih i u Zagrebu ima lijep broj, obaspu svojim ponudama za prosvjetljenjem, pristojno ih, koliko moram, saslušam i ne pada mi na pamet da ih pokušam prosvjeteliti svojim tipom prosvjetljenja; ta oni su već prosvjetljeni! No, ono što mi u takvim situacijama uvijek izrazito zasmeta, u vjerska uvjerenja se ne uplićem (poštujem ih), jest njihovo inzistiranje da slijede vjerovanja i tradicije koji kontinuirano i bez promjena prenose vedsku kulturu i civilizaciju. E, tu bih im ja najradije održala predavanje, ali oni su toliko ljubazni i jednostavni, a i uvjereni u ono čemu su ih indijski gurui poučili, da sam odavna zaključila kako se nema smisla u to upuštati.

Vedska je uljudba, naime, vrlo kompleksno pitanje, pa se i vrhunski stručnjaci za to područje ne slažu uvijek u svim tumačenjima njezine naravi, osobito onoga što je od nje preživjelo u kasnijim milenijima. Pojednostavljeno i ukratko: vedskim se razdobljem u povijesti Indijskoga potkontinenta naziva period od dolaska arijskih plemena na to područje pa do, otprilike, pojave buddhizma, neprecizno rečeno, razdoblje od oko sredine drugoga milenija pa do otprilike sredine prvoga milenija prije Krista. O njemu nam svjedoče sačuvani tekstovi koji jednim svojim dijelom čuvaju i sadržaje koje su indoeuropska plemena, poznata pod imenom Arijci, donijeli u svoju novu indijsku postojbinu. Arijci se nakon odvajanja od svojih sunarodnjaka, koji su ostali na području današnjega Irana, spuštaju u područje petorječja (Pandžaba), i to najprije onoga njegovog

dijela što se danas nalazi u Pakistanu. Tu se prvi put suočavaju s predarijskim stanovništvom, njegovim načinom života i svjetonazorom. Kako je taj susret ili sukob tekao, možemo tek naslućivati iz tekstova sačuvanih u najstarijoj vedskoj zbirci himana *Rksamhiti*, često nazivanoj i samo *Rgveda*. Te su himne za hijeratske potrebe izabrane iz jednoga kudikamo većega korpusa tekstova. One nam, dakle, vrlo periferno donose podatke na temelju kojih bi se mogao dobiti potpuniji uvid u jedno povijesno razdoblje. Uz to, himne iz te najstarije zbirke sačuvanih indijskih tekstova, o čijoj starini najpouzdanije svjedoče jezik i dalekosežne podudarnosti sa starim iranskim vjerskim predodžbama,¹ mogu se već podijeliti u mlađe i starije. U mlađe, među kojima su uvrštene i neke vjerojatno stoljećima mlađe od onih najstarijih, ušlo je već mnogo novoga što je nastalo na indijskom tlu, i to u vrlo živoj interakciji s predodžbama i svjetonazorima predarijskoga indijskoga stanovništva. Himne posvećene prvacima vedskoga panteona, organiziranoga tako da se iz sačuvane himnike iščitava da je među njima prvi bio čas jedan, čas drugi, posvećene su djelima i značajima Indre, Varune, Mitre; u njima su važni Agni (oganj), Vayu (vjetar), Ušas (zora), Surya (sunce), Parjanya (oluja)... Ali među njima nema još jednoga od prvaka hinduističkoga panteona Sive,² dok se Višnua, koji je kroz svoje avatare³ u hinduizmu postao predstavnikom održavanja svijeta, te u liku Kršne i Rame⁴ zauzeo središnje mjesto među sljedbenicima svoga kulta, u *Rgvedi* spominje tek kao sporedno, manje važno božanstvo koje s Indrom sudjeluje u borbama sa silama zla. Svijet koji izranja iz najstarijega sloja vedskih himana je svijet ratobornih pustopašnih ljudi koji imaju svoja vjerovanja i strahopoštovanja. No ta su daleko od shvaćanja po kojima se život vrti u neprekinutu krugu ponovnih rađanja iz kojih treba naći put izlaza. Ona još ne poznaju život uređen u okvirima ustrojenim u četiri hereditarne kaste sa strogo propisanim dužnostima i pravima; koncept *ahimse*, nenasilja, nepoznat je. Svijet se ne obdržava *dharmom*⁵ već žrtvenim obredom u kojemu je između ostaloga ključna istinosna riječ i u kojemu se uz žrtve ljevanice žrtvuju i životinje.

¹ Nešto detaljnije o tim kao i o podudarnostima s najstarijom indoeuropskom baštinom uopće v. Katičić 1973:72 i dalje.

² U *Rgvedi* se javlja samo riječ *siva* kao pridjev koji označava nekoga ili nešto s povoljnim značenjem. U hinduizmu se u kompleksni lik Sive prenose i svojstva vedskoga boga Rudre, ali se Sivu osim u njegovu zastrašujućem aspektu (dijeli ga s Rudrom) razoritelja, štuje i u liku lingama (falus) kao simbol stvaranja, te uz to i kao velikog yogina, trapljenika.

³ *Avatara* u sanskrtu doslovno znači silazak, pa onda posebno silazak boga s neba. Najčešće se govori o deset Višnuovih inkarnacija ili avatara kada on u kriznim situacijama silazi na zemlju da je održi, odnosno spasi.

⁴ Ne javljaju se u *Rgvedi*.

⁵ *Dharma* (etimološki održavanje) ključni je koncept svjetonazora u kojemu treba slijediti vlastite dužnosti, to jest dužnosti vlastite kaste; veću zaslugu za budući život, to jest buduću inkarnaciju, donosi i loše slijeđenje vlastite *dharme* (*svadharm*) negoli savršeno vođen život, ali u skladu s *dharmom* druge kaste. *Dharma* u nekim kontekstima odgovara našem pojmu zakona, a u nekima religije, pa ju je najbolje ne prevoditi.

Tek se u mlađem sloju rgvedske zbirke javlja načelna podjela društva u četiri kaste (*varne*), ali bez naziranja mjesta koje će ona zauzeti u kasnijem razvoju indijskoga društva, i to i u njegovu vjerskom i u njegovu praktičnom aspektu. Vedske su zbirke popraćene tekstovima koji su se također predavali u vedskim školama. To su *brahmane*, *aranyake*, te *upanišade*, u kojima se zametnula i indijska filozofija. Ti su tekstovi tumačili značenje obreda i uz njih se razvila cijela žrtvena nauka. Zbog iznimne važnosti žrtvenog obreda u indijskoj tradiciji, tekstovi što se recitiraju uz izvođenje obreda tako su pomno prenošeni, i to usmenom tradicijom, da se sačuvani rukopisi, nastali mnoga stoljeća kasnije, međusobno gotovo ne razlikuju.⁶ U mlađem vedskom razdoblju, kada su Arijeji doprli već do Bengala na istoku i rijeke Narmade na jugu, osobito u njegovu zadnjem dijelu, već se zametnuo svjetonazor u okviru kojega će se u idućim stoljećima oblikovati hinduizam. U njemu središnje mjesto zauzimaju Brahma, Višnu i Siva, a potpuna predanost jednome od njih, odnosno nekoj od Višnuovih inkarnacija ili složenih aspekata Sive, vjerniku omogućuje oslobođenje iz kruga rađanja. U okviru hinduizma se razvija i vjerski život vezan uz hramove,⁷ ali ne i neka crkvena organizacija. Hinduizam je kao vjerski sustav toliko razuđen da neki istraživači (npr. Heinrich von Stietencron) govore da ga je primjerenije promatrati kao više odvojenih religija negoli jednu. Postoji nekoliko poveznica⁸ toga razuđenoga sustava koje su nerijetko vrlo izvanjske i mnogim vjernicima, osobito štovateljima kojega lokalnoga kulta, potpuno nepoznate.⁹ Ono što svi hinduisti s nekom vrstom strahopoštovanja smatraju najsvetijim dijelom svoje tradicije, vedski je žrtveni obred, koji se jukstaponirano ukotvio u hinduizmu. Već odavno ni većina znalaca tekstova potrebnih za izvođenje obreda ne zna njihovo značenje, ali je svijest o njihovoj svetosti do jučer održavala njihovo do u najsitnije tančine pomno memoriranje i prenošenje. Dakle, svetost obreda i savršenstvo indijske mnemotehničke tradicije učinili su da se uvijek, pa i u ove naše dane, ponekad i ponegdje, može prisustvovati autentičnoj izvedbi vedskoga žrtvenog obreda u kojemu se zrcali društveno-kulturna sredina davno prošlih vremena.

Vedski su tekstovi i njihovi sadržaji pouzdano sačuvani i prenošeni, no s vremenom je tumačenje njihova sadržaja doživjelo velike pomake, osobito među neohinduističkim sljedbama koje uglavnom inzistiraju na

---

⁶ O mnemotehnici uz čiju su pomoć tako drevni tekstovi pomno sačuvani v. Milka Jauk-Pinhak 1984:39-43, 53.

⁷ U vedskom im razdoblju nema traga, kao što nema traga ni idolopoklonstvu koje postaje jednom od osnovnih značajki većeg dijela razvijenoga hinduizma.

⁸ To su npr. kastinski sustav, prihvaćanje koncepta *dharme*, vedskoga obreda itd.

⁹ Naime, uspostavom shvaćanja da je sve manifestacija Onoga Jednoga, sva raznolikost koliko god se ona nama, baštinicima analitičkoga duha, može činiti u mnogim vidovima kontradiktornom, postaje prihvatljivom unutar istoga sustava.

svojoj izraslosti iz vedske tradicije u neprekinutu višemilenijskom kontinuitetu.¹⁰

Takvi pristupi katkad dovode i do komičnih situacija, kao što je bila ona početkom devedesetih godina kad su zagrebački pripadnici jedne neohinduističke sljedbe u svome dućanu na Ribnjaku nudili i *vanili kiflice* i *pizze* kao dio vedske kuhinje. Iako se iz sačuvanih tekstova ne može rekonstruirati pripravak jela u vedskom razdoblju, jasno se može vidjeti da u njemu meso, čak i goveđe,¹¹ nije bilo zabranjivano ni izostavljano s trpeze. Treba ukazati i na to da se sve do naših dana u indijskoj kuhinji ne upotrebljava pećnica bez koje je nemoguće pripremiti *vanili kiflice* ili pak *pizzu*. Doista, znati sve o vedskoj kulturi i uljudbi, pa i o njezinim prehrambenim pripravcima, preuzetno je, ali je prosvijetljenima sve moguće, pa i to.

Živeći već više godina u širem okruženju u kojemu se ulicama grada šeću i skupine mladih ljudi obučeni u indijske halje što zaneseno udaraju u bubnjeve i cimbale pjevušeći stalno jedan te isti napjev blaženo otvorenih očiju, uvjereni da tako čine svi sretnici od najstarijih vedskih vremena do danas, došle su mi pod ruku bilješke koje sam prije tridesetak godina napravila u Pooni (danas Pune), gdje sam tada boravila kao stipendist Indijske vlade školske godine 1968/69. Te se godine na Deccan Collegeu u Pooni nalazilo više indijskih *pandita*,¹² vrhunskih stručnjaka za razne vrste sanskrtskih tekstova, koji su tamo bili zaposleni da obrađuju građu za novi veliki sanskrtski rječnik; oko njih se bilo okupilo i desetak što američkih što europskih, australskih i novozelandskih indologa i indoeuropeista. Radeći svaki na svome tekstu sa svojim panditom, u slobodno smo vrijeme upijali suvremenu Indiju budno motreći što je ostalo od one drevne, kojom se većina od nas bavila.

Kada su nam naši panditi došapnuli da se u Pooni treba održati prava vedska žrtva, našoj znatiželji i radosti što nam se i to posrećilo vidjeti nije bilo kraja. Postali smo i redoviti čitatelji lokalnoga dnevnika koji je pratio sve pojedinosti u vezi s organizacijom i održavanjem te žrtve. Među

¹⁰ Takvu je stavu jednim dijelom pridonijela u 19. stoljeću i zadivljenost Europljana starinom vedske baštine, osobito onih njezinih dijelova koji čuvaju zajedničku indoeuropsku starinu. Istodobno je to bio trenutak u kojemu je indijska hinduistička uljudba u nekim svojim aspektima, kao što su bili rigidnost kastinskoga sustava, spaljivanje udovica, dječji brakovi i slično, dosizala i dno onoga, ne baš humanoga dijela svoga lika, što je izazivalo zgražanje europskih kolonizatora. S druge strane, zadivljenost Europljana indijskom starinom ponijela je neke nositelje hinduističkih reformatorskih pokreta (npr. Dayanada Sarasvati) da jačaju osjećaj nacionalnoga ponosa učitavanjem u vedski korpus svekoliku indijsku, ali ne samo indijsku suvremenost bez ikakva kritičkoga, a katkad i razumnoga pristupa.

¹¹ Ne treba ovdje posebno upozoravati na to da su Indijci hinduisti, osobito pripadnici viših kasta, danas pretežno vegetarijanci i da je krava svima njima sveta životinja.

¹² Tradicionalno visoko obrazovan Indijac, hinduist. Danas se taj izraz upotrebljava i za visoko obrazovane ljude općenito, kao što je i indijski izraz za učitelja, *guru*, ušao u mnoge svjetske jezike kao oznaka za učitelja odnosno važnoga predvodnika nekoga pokreta ili svjetonazora.

zainteresiranima bila je to glavna tema razgovora. Naši su nam panditi dali do znanja kako će i nama omogućiti da barem djelomično pratimo odvijanje žrtve u dane i sate kada to bude moguće.

U to su doba među nama bile najtraženije knjige o vedskom obredu. Budući da o njemu postoji opsežna literatura i da je njegov sadržaj do u tančine sačuvan i obrađen u primarnoj literaturi uz koju postoji i opsežna sekundarna literatura,¹³ u ovom se prikazu žrtvenoga obreda održanog u Pooni neću upuštati u *gusti opis*, koji bi sadržavao ono što je već toliko puta opisano i o čemu svatko može čitati u postojećoj literaturi. Dakle, ovaj se tekst neće baviti izvedbom jedne vedske žrtve s gledišta opisa njegova sadržaja i načina izvedbe, nego će čitatelju pokušati prenijeti ozračje u kojemu se obred izvodio i tako dočarati djelić duha vedskog obreda koji nas se dojmio svojom uznositošću, ali i nepripadanjem vremenu u kojem se izvodio. Već je francuski indolog Louis Renou primijetio da je

najbolji način da se razumije narav tih obreda prisustvovati nekome od njih budući da se oni još uvijek izvode u Indiji... (Renou 1953:34).

Dakle, kad god neki pripadnik jedne od kasta *dvaput rođenih (dvija)*¹⁴ zaželi upriličiti u svoje ime i najčešće u ime vlastite dobrobiti neku od javnih žrtava (*srauta*),¹⁵ on najprije pozove i okupi svećenike, znalce tekstova potrebnih za izvođenje toga obreda. Budući da se vedski obredi ne izvode u hramovima¹⁶ nego na mjestima koja se za to privremeno izaberu, svećenici najprije postave obredni prostor, zatim ga posvete, izvedu obred i na kraju prostor dekonsekriraju.¹⁷ Svećenici uče napamet tekstove i obredne radnje još od djetinjstva. Tekstovi se više ne uče na stari način u šumskim *asramima* (pustinjačke nastambe). Obično dječakov otac, neki rođak ili stariji brahman iz sela preuzima ulogu učitelja. Danas postoje i škole u kojima se poučavaju tekstovi. Na primjer, u Pooni je krajem 60-ih djelovala škola *Vedapathasala*, u kojoj je bilo između 12 i 15 učenika. Budući da se svake godine u školu prijavljivalo sve manje đaka, postojala je opravdana bojazan da će ubrzo takve škole ostati sasvim

¹³ Kod nas je pregledno i sažeto prikazana vedska književnost u knjizi Radoslava Katičića (1973:69-107). O vedskom obredu sažetu obavijest daje Mislav Ježić (1987:127-138, 196-204; 1999:40-72). U tim se knjigama mogu naći upute i na dalju opsežnu literaturu. Literaturi navedenoj u tim knjigama treba još dodati i knjige F. Staala, koji je početkom druge polovice 20. stoljeća istraživao vedsku obrednu tradiciju u Kerali i o njoj napisao više knjiga; godine 1989. je objavio i svoja istraživanja o značenju obreda u suvremenom kontekstu *Rules Without Meaning: Ritual, Mantras and the Human Sciences*.

¹⁴ Dva su puta rođeni pripadnici prvih triju kasta; prvi put su od majke rođeni, a drugi put tijekom ceremonije inicijacije. Prema propisima samo oni imaju pravo slušati i učiti vedske tekstove.

¹⁵ Ježić, o. c., *objavni obred*.

¹⁶ U suvremenom je hinduizmu mjesto izvođenja obreda najčešće kućni oltar ili hram s kipovima.

¹⁷ Posvećivanja i dekonsekriranja mjesta, na kojemu se izvode obredi što pripadaju suvremenom hinduizmu, nema.

bez đaka.¹⁸ U većini slučajeva učenicima u tim školama, uz eventualno dva do tri razreda osnovne škole, učenje vedskih tekstova bila je jedina formalna naobrazba.

Vedsku su tradiciju krajem šezdesetih održavale skupine brahmana raspršene po cijeloj Indiji. Kako se pojedine skupine specijaliziraju za učenje određenih tekstova, za izvođenje velikoga žrtvenog obreda bilo je potrebno okupiti brahmane iz različitih dijelova Indije, nerijetko od krajnjega sjevera do krajnjega juga. U doba održavanja vedske žrtve u Pooni godine 1969., Benares je bio jedno od važnih središta za učenje vedskih tekstova, ali ne i jedino; skupine brahmana posvećene poučavanju vedske predaje djelovale su, primjerice, i u Gokarni (Mysore), Dharvaru (Mysore), Jaipuru (Radžasthan), Nasiku (Maharaštra), Pooni (Maharaštra), Delhiju itd.

Žrtveni obred koji smo pratili u Pooni izvodio se od ponedjeljka 29. travnja do subote 3. svibnja (dan punoga mjeseca) 1969. Bila je to vedska somska žrtva imenom *jyotištoma* (č. Džjotištoma), koju su brahmani izvodili na temelju *srautasutre* škole Apastamba.¹⁹

Poticatelj žrtve bio je brahman iz Poone, po zanimanju inženjer, a žrtvu je namijenio ostvarenju svjetskoga mira.²⁰ Namjena žrtve

¹⁸ Indijska je vlada kasnije pomogla osnivanje sanskrtskih veleučilišta na kojima se, između ostaloga, na način prilagođen suvremenim potrebama, mogla studirati i vedska obrednost. Voditelji tih veleučilišta, koja trebaju prerasti u sveučilišta, žalili su mi se krajem devedesetih godina ne na broj studenata, nego na razinu njihova zanimanja i umijeća u vladanju sanskrtom. Naime, većina tamošnjih studenata treba diplomu da bi kao guru novoga doba mogli s pravim, danas potrebnim, papirom izvoditi obrede, uglavnom one manje koje hinduistička domaćinstva nerijetko naručuju uz rođenje djeteta, ženidbu i slično. U tim se visokim školama vedski tekstovi ne uče tako i toliko da bi se od njihovih završenih studenata mogle obrazovati skupine brahmana za izvođenje velikih žrtvenih obreda. Dva su razloga tome. Najprije, teško je okupiti profesore koji bi takav program mogli ostvariti. S druge strane, kad bi ih se i našlo, studenti više nisu motivirani za svladavanje opsežnoga gradiva na tradicionalni način i za tradicionalne potrebe. Naime, društveni se okvir promijenio, nestali su i naručitelji i sponzori kojima su veliki vedski žrtveni obredi potrebni.

¹⁹ Somske žrtve spadaju u najsloženije vedske objavne obrede koji se "po prinosima dijele na 7 *haviryadna* 'ljevanica, prinosi', a to su nekrvni prinosi (*išti* i *ahuti*) i životinjska žrtva (*pasvalambha*, *pasubandha*), i na 7 *somasamstha*, somskih žrtava. Uvijek su sljedeći skupocjeniji i rjeđi, i sadrže prethodne u sebi. Tako se na somskoj žrtvi tijekom najmanje triju dana nakon posvećenja žrtvovatelja, a prije dana tiještenja some, prinose ljevanice masla u oganj (*upasad*), iza toga se dovodi i žrtvuje životinja (najčešće jarac), koja se zove 'somska', *saumya pasu* (za razliku od samostalne žrtve životinje *nirudha-pasu*), i prinosi se njena trbušna ovojnica, omentum (*vapā*), no dijelovi koji se blaguju dijele se tek poslije tiještenja some" (Ježić 1999:43).

²⁰ Bilo je to doba velikih previranja na indijskoj političkoj sceni; nakon smrti, najprije Nehrua, a potom njegova nasljednika L. B. Shastrija, Indira Gandhi je pokušavala učvrstiti svoj položaj unutar Kongresa, tada neosporno vodeće političke stranke u zemlji. U indijskom bližem okruženju nazirao se rascjep između Zapadnoga i Istočnoga Pakistana (danas Bangladeš), do kojega je i bilo došlo dvije godine kasnije uz vojnu intervenciju u kojoj Indija nije mogla ostati sasvim po strani; u južnom su indijskom okruženju, na Ceylonu (danas Šri Lanka), već otpočinjale pobune itd.

predstavljala je odklon od tradicionalnih namjena i uklapanje u potrebe suvremenoga svijeta, ali je istodobno bila u duhu vedskoga shvaćanja žrtvenoga obreda kao onoga kojim se održava svijet. U ime održavanja žrtve bio je sastavljen odbor svih zainteresiranih da se žrtva izvede, uglavnom brahmana koji su željeli pomoći, i novčano i organizacijski. Tradicionalno je naručitelj žrtve *yajamana* (č. jadžamana). Na njegovu se dobrobit žrtva izvodi i on u njoj i sudjeluje. Idejni poticatelj žrtve, brahman inženjer, nije mogao preuzeti tu ulogu iz dva razloga; nije bio obrazovan za sudjelovanje u obredu, a nije imao ni kućni oganj. Zbog toga je za ulogu *yajamane* zamoljen neki drugi brahman, koji je imao i potrebno znanje i kućni obredni oganj, koji je neprekidno gorio trideset i jednu godinu. Njemu je organizacijski odbor predao *dakšinu* (materijalna nagrada koju dobivaju brahmani za izvođenje obreda) i on ju je razdijelio svećenicima koji su izvodili žrtveni obred.

Žrtveni je prostor bio postavljen u unutarnje dvorište škole *Nutan marathi šala* u središtu staroga dijela grada, koji je gusto nastanjen i visoko urbaniziran. Pristupalo mu se s južne strane, i to tako da se najprije prošlo kroz visoka prečkasta metalna vrata i zatim se kretalo stazom koja je s obje strane bila obrubljena niskim kamenim zidovima i njegovanim raslinjem iza kojega su se nalazila školska igrališta. Na kraju staze prvog dvorišta bile su podignute dveri *pravesdvar*.²¹ Tu su se skidale cipele i potom se ulazilo u unutarnje dvorište koje je s tri strane bilo okruženo školskim zgradama.

U sredini unutarnjega dvorišta nalazio se žrtveni prostor nadsvođen velikim platnenim baldahinom. Taj je platneni baldahin jedini povezivao žrtveni prostor sa suvremenim svijetom. Nasuprot urbanu okruženju, žrtveni je prostor plijenio pozornost svojom jednostavnošću i pastoralnošću, ali i dostojanstvom kojim je zračio. Bio je omeđen bambusovim koljem izvana, a njime je bio na propisane dijelove podijeljen i iznutra. Doimao se kao ograda kojom se u pojedinim stočarskim zajednicama dijeli otvoreni prostor za blago. Tlo je bilo premazano kravljom balegom i posuto travom *kusa*; pastoralni ugođaj snažno su dočaravali i miris mlijeka i mliječnih prerađevina upotrebljavanih u žrtvenom obredu kao i lišće drveta mango, koje je nanizano na konac visilo iznad ograde. U zapadnom se dijelu žrtvenoga prostora nalazio šator u kojemu je za trajanja obreda živio *yajamana* sa ženom.

Prostor je izgledao jednostavno, ali ne i prosto ili neuredno. Naprotiv, sklad rustične jednostavnosti fino izglaćanih žrtvenih oganja načinjenih od opeke premazane kravljom balegom pružali su oku ne samo estetski ugođaj nego su se snažno doimali i visokim stupnjem matematičke preciznosti.

---

²¹ Nadsvođeni ukrašeni prolaz koji se u suvremenoj Indiji privremeno podiže u većini svećanih prigoda.

Unutar takva prostora na propisanim se mjestima nalazio pribor za izvođenje žrtvenoga obreda. Dio je posuda bio smješten na podu, a dio na bambusovoj platformi postavljenoj otprilike dva metra iznad zemlje. Sve su posude bile potpuno nove; mjedene i drvene posude za žrtvene prinose, drveni batići za mrvljenje *soma*,²² minijatura kola za donošenje *soma* na žrtveni prostor. Za ogrjev su bile pripremljene cjepanice od drveta *khadira*,²³ *pīpal*²⁴ i *udumbara*²⁵ kao i kugle od kravlje balege.

Brahmani koji su izvodili žrtvu nosili su *dhotije*,²⁶ a neki uz to i pamučne šalove prebačene preko jednoga ramena. U izvođenju žrtvenoga obreda sudjelovao je trideset i jedan svećenik; najmlađemu je bilo dvanaest godina. Neki su došli iz Benaresa, a neki s juga.²⁷ Dvojica kojima sam bila predstavljena, kao i većina ostalih, nisu znali engleski. Za vrijeme su žrtve trebali govoriti što manje i to samo na sanskrtu. Budući da su dolazili iz različitih krajeva Indije, nekima je sanskrt bio i jedini zajednički jezik. Neki su sanskrt znali, a nekima je znanje sanskrta, uz savršeno točno memorizirane tekstove, bilo ograničeno na nekoliko elementarnih fraza. Svećenici su tekstove, dakako, znali napamet, ali su upotrebljavali i neke pisane tekstove da bi se nadgledala točnost izvođenja obreda.

Ozračje je žrtvenoga prostora odisalo jednostavnošću i dostojanstvom; svaki je svećenik mirno i autoritativno izvodio svoje obredne radnje. Za njih nisu postojali mnogobrojni promatrači koji su se kretali uz vanjsku ogradu od bambusova kolja ili su pak sjedili na tribini postavljenoj za tu prigodu na sjevernoj strani. Sva je njihova pozornost bila usredotočena na žrtveni obred i na radnje koje su izvodili. U stankama između pojedinih dijelova obreda donosili su drvo za vatru, kartali ili se jednostavno odmarali. Kad sam prvi put vidjela žrtveni prostor, navečer, nakon što su dnevni obredi bili završeni, *yajamanina* žena i kći izlazile su iz *patnisale* (šator za *yajamaninu* ženu), a *yajamana* je sjedio vani na drvenoj niskoj stolici bez naslona, jeo mango i pio mlijeko. Nakon što sam mu bila predstavljena, ponudio me *prasadom*.²⁸

---

²² Mnoge su studije posvećene istraživanju koja je to biljka bila *soma* od koje se spravljao istoimeni opojni napitak što se nudio na piće i bogovima; ta biljka još uvijek nije nedvojbeno identificirana, a u Indiji je danas zamjenjuje nekoliko drugih vrsta.

²³ *Acacia Catechu*, tvrdo drvo čija se smola upotrebljava i u medicinske svrhe.

²⁴ *Ficus Religiosa*, vrst smokvina drveta.

²⁵ *Ficus Glomerata*.

²⁶ Indijska muška odjeća koja se sastoji od bijele pamučne tkanine omotane oko pojasa i nogu.

²⁷ Budući da se na jednom lokalitetu više ne mogu naći skupine brahmana među kojima bi se predavali svi tekstovi potrebni za izvođenje složenijih obreda, moralo ih se skupljati po cijeloj Indiji. To je, dakako, pretpostavljalo da u organizacijskom odboru budu uglavnom znalci i tradicije i njezinog trenutnog stupnja očuvanosti u Indiji.

²⁸ Hrana koja je najprije bila ponuđena bogovima, a zatim se dijeli ljudima. Danas su to obično slatkiši.

U petak ujutro, trećega svibnja, došao je Sankaracarya iz Satare²⁹ kako bi mu njegovi sljedbenici mogli iskazati poštovanje i napojiti se pogledom na njega, ali i onim njega na njih (*daršan*). U prizemlju zapadne strane školske zgrade sjedio je na postolju prekrivenom prostirkama od kojih je jedna bila imitacija leopardove kože. Tu su se, doista, nalazile sve parafernalije suvremenoga hinduizma; latice cvijeća bile su razasute ispred Sankaracarye, a on je, zamotan u crvenu odoru, nosio debeli lanac od bijeloga cvijeća. Ispred njega su na podu sjedile žene s lijeve i muškarci s desne strane. Kao fenomen daleko kasnije razvojne faze hinduizma, Sankaracarya od Satare nije sudjelovao u izvođenju vedskog obreda. Bio mu je došao, kao i ostali posjetitelji, samo prisustvovati. Dakako, on nije bio običan posjetitelj. Ta u najmanju je ruku sveti čovjek. Današnji hinduisti, naime, doživljavaju Sankaracaryu uglavnom kao otjelovljenje samoga boga. Iz toga nisu izuzeti ni svi brahmani koji znaju vedske himne bez greške recitirati napamet, ali, osim časnih iznimaka, ne znaju značenje onoga što izgovaraju. Tako je među muškarcima koji su sjedili Sankaracaryi od Satare s desne strane bila i skupina svećenika koji su sudjelovali u izvođenju vedskoga obreda;³⁰ oni su sjedili na drvenim niskim stolicama bez naslona i zapjevali vedske *mantr*e.³¹ Pošto su završili svoje pjevušenje *mantri*, jedan je drugi brahman izveo *puju* (č. pudža),³² nakon čega je Sankaracarya kratko govorio. Poslije njegovoga govora ljudi su mu prišli klanjajući se, a on ih je blagoslovio. Potom se Sankaracarya uputio do kamiona koji je bio parkiran na stazi u prolazu i otišao. Ljudi su, pak, nakon toga nagrnuli prema žrtvenom prostoru. Tog je dana uz vanjsku stranu ograde od bambusova kolja bio postavljen mali stol. Na njemu je bila šarena slika božanstva, cvijeće i velika kutija puna *prasada*, što ga je jedan svećenik dijelio okupljenim sljedbenicima Sankaracarye. Nije se mogla uočiti nikakva povezna nit između tih simbola hinduističkoga bogoštovlja i vedskoga žrtvenog obreda. I premda su se

²⁹ Pod imenom Sankaracarya (učitelj Sankara) u predaju je ušao indijski filozof Sankara s malabarske obale koji je vjerojatno živio na razmeđu 8. i 9. stoljeća. Tradicija mu je namijenila četiri nastavljača, prenositelja i tumača njegovih učenja koja su duboko teološka i na temelju kojih se obnovio hinduizam. Oni, sva četvorica, nose titularni naslov Sankaracarya uz koji se pridodaje ime mjesta u kojemu stoluju. To su Shringeri (Karnataka), Puri (Orisa), Dwarka (Gudžarat) i Badrinath (Uttar Pradeš). Hinduistička zajednica prihvaća danas više od četvorice Sankaracarya. Sljedbenici Sive od davnine vjeruju da je filozof Sankara bio otjelovljenje toga boga. Oni filozofski obrazovani drže ga za otjelovljenja *znanja* (*jnana*), dok puk Sankaracaryu štuje kao inkarnaciju Boga samoga. Krajem devedesetih godina u urbanim je središtima veoma popularan bio Sankaracarya iz Shridhara; bombayski taksiji i delhijski dućani puni su bili njegovih slika i kipića postavljenih na istaknutom mjestu; obasuti su cvjetnim laticama i vijencima, a uz njih se pale mirisni štapići.

³⁰ I oni brahmani koji u Sankaracaryi ne gledaju otjelovljenje boga, poštuju ga i ne smatraju svetogrđem ako mu na dar prinesu recitacije vedskih himana.

³¹ U ovom kontekstu vedska himna.

³² Oblik štovanja u suvremenom hinduizmu.

zbivali u isto vrijeme i na istome mjestu, čak su i isti svećenici sudjelovali u oboma, doimali su se potpuno strani jedan drugomu.

Tako su djelovali nama promatračima, ali ne i sudionicima u njima. Indijci, i sudionici obreda, i posjetitelji, nisu ih naravno tako doživljavali; njima je sve to dio jedne te iste vjerske tradicije koju neupitno štiju. No ono što je njima kao sljedbenicima suvremenoga hinduizma koji poštuju vedsku predaju kao najsvetiji dio svoje tradicije, bilo ne samo potpuno strano nego i potpuno neprihvatljivo, odnosilo se na žrtvovanje životinje tijekom obreda. To je dio vedske tradicije koji oni niti razumiju niti mogu prihvatiti. Kada se u javnosti pročulo da će se za vrijeme obreda i životinja prinijeti na žrtvu, podigla se velika protestna uzbuna. Lokalne su novine bile preplavljene izjavama sljedbenika beskompromisne *ahimse*.³³ U žaru te raspre jedan je dan žrtveni prostor bio zatvoren za sve posjetitelje. Ta žrtva ne bi bila djelotvorna ako se ne prinese i životinja. Propisi se stoga moraju strogo poštovati.³⁴

Žrtveni je obred završio uništenjem žrtvenoga prostora. Žrtveni su oltari dekonsekirani, sve posude i materijal od kojih je žrtveni prostor bio konstruiran, primjerice, bambusovo kolje, odneseni su do rijeke Nutha i tamo uz recitaciju vedskih *mantri* bačeni u vodu. Umjesto da budu uništene, mjedene su posude, nakon dekonsekriranja, razdijeljene siromašnima.

Veliki objavljeni obredi, poput ovoga izvedenog 1969. u Pooni, rijetko su se izvodili i prije trideset godina, a danas se gotovo i ne izvode. Dakako, tome nije razlog što bi ih se neohinduizam želio odreći i što oni po svome postanju pripadaju drugome vremenu. Glavni je razlog u tome što je nestala infrastruktura koja ih je održavala. Naime, nestale su brahmanske zajednice koje su se održavale njegujući i prenoseći tu tradiciju, kao što su nestali i kraljevi kojima su vedski obredi bili potrebni za stjecanje i održavanje legitimiteta. Već spomenuta promjena namjene obreda izvedenoga u Pooni ukazuje na to da je nestalo vrijeme u kojemu se red i poredak u svijetu održavao somskim obredima. Danas postoje organizirani pokušaji za očuvanje cjelovitosti vedske tradicije. U južnoj se Indiji, u nekoliko ruralnih zajednica, nastoji uspostaviti drevni način života, djecu se pokušava odgajati na sanskrtu kao materinskom jeziku i obučavati ih u drevnim tekstovima. No, da se uistinu oživi ta tradicija, potrebna je šira društvena struktura koja bi je održavala, a ona nedostaje. Već je sredinom 20. stoljeća bilo očito da mladi, tradicionalno vrhunski obrazovani panditi svoju budućnost i boljitak svojih porodica vide u kontekstu vremena koje nema potrebe za učenošću te vrste. Malo je vjerojatno da će se veliki

---

³³ Sanskrit — nenanošenje povrede; zabrana ubijanja živih bića koju naučavaju i hinduizam i buddhizam i džinizam. Iz toga naučavanja nikli su vegetarijanstvo, indijska teorija nenasilja itd.

³⁴ Pitam se što bi na to rekli članovi neohinduističkih sljedbi koji će u svoju ponudu vedske kuhinje uvrstiti *vanili kiflice*, ponosni na to što ih spravljaju bez jaja u kojima se nalazi zametak živoga bića.

vedski žrtveni obredi održati u budućnosti; teško je za njih naći naručitelje, a još teže okupiti znalce tekstova potrebnih za njihovo izvođenje. Drukčija je situacija s kućnim obredima koji se izvode uz rođenje, vjenčanje, smrt i slične povode. Traže se oni koji ih znaju; uz to je obrazovanje za njih jednostavnije i kraće. Dakako, teško je reći da neki od pokušaja za uspostavljanje velike žrtvene tradicije neće možda polučiti i koji značajniji uspjeh, ali taj će sigurno biti prilagođen zahtjevima novih vremena. Ta to se dogodilo i s cjelokupnom hinduističkom tradicijom koja je dopustila ne samo da se hinduistom ne mora roditi, nego da hinduistom mogu postati i *mlecche*, dakle stranci, barbari, o čemu najrječitije govore pripadnici neohinduističkih sljedbi u Europi i Americi.

NAVEDENA LITERATURA

- Jauk-Pinhak, Milka. 1984. "Vedska recitacija i njena živa predaja". *Književna smotra* 53:39-43.
- Ježić, Mislav. 1987. *Rgvedski himni. Izvori indijske kulture i indoeuropsko nasljeđe*. Zagreb: Globus.
- Ježić, Mislav. 1999. *Rgvedske upanišadi*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Katičić, Radoslav. 1973. *Stara indijska književnost. Sanskrtska, palijska i prakrtska*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- Renou, Louis. 1953. *Religions of Ancient India*. London: SOAS.
- Staal, Frits. 1989. *Rules Without Meaning: Ritual, Mantras and the Human Sciences*. Bern: Peter Lang.

VEDIC RITUAL IN NEO-HINDUIST CONTEXT

SUMMARY

Vedas, the sacred books in which the religion of the Indo-European tribes which came to India is preserved in minute detail, gave their name to an era more than 3000 years old. This is not to say that the Vedic ritual which arose during that time disappeared with the Vedic Age. Quite the contrary, due to precise instructions in the texts as well as the uninterrupted oral tradition, Vedic rites, a relic of a long-dead era, continue to be performed in India even in the present day as the most sacred part of Hindu tradition. As might be expected, the tradition is now carried on only by scattered groups of brahmins throughout the country, so that for a given sacrifice, those brahmins who specialize in that sacrifice or a part of it will be called for, from whatever part of the country they live in. In Poona (Pune) from Monday, April 29, to Saturday, May 3, 1969 (a day of full moon), one of these Vedic sacrifices, a *soma* sacrifice (jyotištoma) was held. The article discusses this sacrifice at Poona, not from the standpoint of describing the ritual, but for the purpose of trying to convey to the reader an idea of the atmosphere of the ritual, the impressions it leaves on the observer, and perhaps something of the spirit of the ritual. On Friday morning, May 2, the Sankarācārya of Sātara appeared in order that he might be paid homage. The dias on which he sat, was west to the sacrificial ground. After a group of priests who were also taking part in the sacrifice, chanted some Vedic mantras, another priest performed *puja* (act of worship of modern Hinduism). There was no integration of modern symbols of Hindu worship with the Vedic ritual. Even though they took place at the same time and the same place, and even the same priests were participating in both, foreign observers felt them as entirely alien to each other.

Keywords: neo-hinduism, vedic ritual, jyotištoma, Sankarācārya, Poona